

ЖІНОЧЕ ПОЛІТИЧНЕ ЛІДЕРСТВО ЯК СОЦІОКУЛЬТУРНА ПРОБЛЕМА

Ірина Грабовська

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Анотації:

Аналізується специфіка осмислення жіночого лідерства й самореалізації загалом у сучасних соціокультурних системах – розвиненому західному й українському соціумам; вказується на відмінність у підходах щодо розуміння, подання й осмислення гендерних проблем у науково-популярних і популярних дискурсах, засобах масової інформації України та країн Євросоюзу і США. Автор доходить висновку про необхідність поглиблення вітчизняного гендерного дискурсу.

Грабовская Ирина. Женское политическое лидерство как социокультурная проблема.

Анализируется специфика осмысления женского лидерства и самореализации в целом в современных социокультурных системах – развитого западного и украинского социумов; указывается отличие в подходах относительно понимания, представления и осмысления гендерных проблем в научно-популярных и популярных дискурсах, средствах массовой информации Украины, стран Евросоюза и США. Автор приходит к выводу о необходимости углубления отечественного гендерного дискурса.

Grabovs'ka Irina. Women's political leadership as a socio-cultural problem.

The article deals with the analysis of the specific character of understanding women's leadership and self-realization as a whole in today's socio-cultural systems – the developed Western and Ukrainian societies; the author points out the difference in approaches with respect to understanding, handling and dwelling on gender issues in popular science and popular discourses, the mass media in Ukraine, the European Union countries and the United States. The conclusion is drawn on the necessity to deepen domestic gender discourse.

Ключові слова:

гендер, Україна, Європейський Союз, жіноче політичне лідерство, соціокультурна проблема.

гендер, Украина, Европейский Союз, женское политическое лидерство, социокультурная проблема.

gender, Ukraine, the European Union, women's political leadership, socio-cultural problem.

Питання жіночого політичного лідерства є одним з найактуальніших у межах сучасного гендерного дискурсу. Йому присвячена значна кількість наукових видань [5]. Проте соціокультурні аспекти проблеми залишаються, як правило, поза увагою авторів або ж на маргінесах дослідницького розуму. Між тим, зазначений вище аспект – це не лише самопочуття жінки в соціальному просторі певної культури, а й характеристика специфіки її самореалізації як особистості.

У 2015 р. у європейській і американській пресі набула розголосу стаття високопосадовці з Вашингтону Енн-Марі Слотер про неможливість жінки «мати все», тобто йшлося про можливість/неможливість для жінки в сучасному (мається на увазі, звичайно, цивілізований) світі мати хорошу сім'ю та престижну роботу одночасно, а отже, самореалізуватися якнайповніше. Ось один з відгуків на статтю: «Стаття Енн-Марі Слотер “Why Women Still Can't Have it All” була вперше опублікована в 2012 році. У перші дні після публікації текст переглянули 725 тисяч унікальних читачів: стаття стала найбільш популярною публікацією “The Atlantic” за весь час існування видання. За кілька днів статтю вже детально обговорювали на передовиці “The New York Times”. Наприкінці вересня цього року <2015 р. – прим. авт.> вийшла книга “Unfinished Business: Women Men Work Family”, основою для написання якої стала ця стаття» [7].

Переважає більшість українських ЗМІ, що відреагували на цю статтю, оголосила кінець фемінізму. Проте порушена проблема для 99% українських жінок і, вочевидь, приблизно для 50% жінок у США перебуває й розв'язується зовсім в іншій площині. І гарантовано не зводиться до «кінців» будь-яких «ізмів», а фемінізму й поготів! (До речі, якби фемінізм закінчувався кожного разу, коли черговий «бдітельний» борець за чиїсь там «скрепи» це оголошував, жінки дотепер і в цивілізованому світі тільки й знали б, що вишивати хрестиком!).

Проблема полягає зовсім (чи значною мірою) не в тому, що сучасні жінки зрозуміли неможливість без жертвування сім'єю виконувати роботу найвищої кваліфікації й гармонійно поєднувати дім і кар'єру та знизили рівень своїх домагань. Головною, так би мовити, антропологічною проблемою для дуже багатьох жінок, принаймні українських, є те, що вони навіть і не намагаються бути особистостями з власними життєвими стратегіями та професійними амбіціями, і суспільство підтримує їх у цьому, активно промиваючи жіночі мізки різноманітними байками про «справжню жіночність», традиційну правильність, «святу» жертвність і почесну «завжди вторинність».

Та й хіба лише в жінок, які зробили стрімку кар'єру, виникають проблеми з дітьми чи чоловіком? У традиційної «домашньої» жінки їх немає? Хіба наші правильні «берегині» [3], які плывуть по визначеному життєвому руслу,

не натрапляють на підводні рифи непорозуміння з дитиною-підлітком чи не страждають від чоловіків-п'яниць? Вочевидь, це не так! Чому ж тоді навіки налякані фемінізмом деякі українські ЗМІ та борці за чистоту моралі не кричать про крах традиціоналізму, коли в традиційній сім'ї чоловік п'є, б'є, гуляє, а син у перспективі – у тюрмі?

Безумовно, повага до традиції необхідна навіть із суто практичного погляду, адже традиція, як твердить чимало дослідників традиційних суспільств [4], є ефективною формою адаптації людської єдності до навколишнього середовища. Водночас варто пам'ятати, що занурення в традиції та відкидання інновацій призводить до застійних явищ і занепаду спільноти, не здатної адекватно відповісти на виклики світу, який активно й постійно змінюється. І це стосується всіх аспектів життя певного етносу, соціуму, спільноти, держави тощо включно зі здатністю окремої особистості адекватно реагувати на виклики часу. Через об'єктивні умови нинішнього стану існування і «проект європейської української нації, «що винаходиться наново» як вільне й відкрите ринкове суспільство, явно чи імпліцитно спирається на гендерні дискурси й нові символічні репрезентації жіночності й чоловічності, передбачає реорганізацію гендерного порядку й перевизначення гендерних ролей» [6, с. 9].

Небезпека домінування винятково традиційного погляду на гендерну взаємодію в постколоніальному українському суспільстві полягає не лише в тому, що небажання практичного втілення в життя цінностей паритетної демократії може стати однією з перепон на шляху України до спільного європейського простору, а й у тому, що антигендерні рухи в державі, як показала путінська політика боротьби за «іконні скрепи», тісно пов'язана з неоготалітарними й неоімперськими реаліями [3]. У цьому плані одіозною подією стали заяви очільників так званої ДНР про введення покарання жінок за «антиморальність». Антиморальним проявом вважається, зокрема, те, що жінка сама може піти до кав'ярні чи ресторану й вживати там міцні напої. У «високоморальному» політичному нововитворі на території Донбасу жінка не повинна виходити сама з дому, її завдання – кухня й «вишивання хрестиком».

Чимало сучасних дослідників-традиціоналістів в Україні твердять, що українська жінка керує опосередковано (жінка керує чоловіком, а він – державою; жінка – шия, чоловік – голова, куди шия поверне, туди голова й дивиться тощо), тому немає потреби боротися

за утвердження гендерної рівності в Україні [3]. Проте світовий досвід гендерних стосунків, проаналізований американськими й західноєвропейськими вченими в цілій низці наукових досліджень, присвячених цьому питанню, виявив «міфологічність» подібних переконань. Економічна спроможність і соціальна значущість діяльності особистості реально забезпечують їй вище місце в суспільній ієрархії будь-якої країни й рольову значущість у власній сім'ї, незалежно від статі. Ш. Берн зауважує: «...дослідження показали: чим більшим є грошовий внесок жінки в сімейний бюджет, тим більша її влада в ухваленні рішень. Іншими словами, чоловіки мають значну владу навіть у сферах, які ми вважаємо традиційно жіночими». Виявилось, що й рівень насилля щодо жінок корелюється з економічною спроможністю останніх. «...Тріандіс... зазначав, що насилля щодо дружин поширене приблизно у 84% країн, що дорослі жінки з найбільшою вірогідністю стають жертвами насилля, а дорослі чоловіки – винуватцями його скоєння, і що побиття дружин трапляється найчастіше в тих спільнотах, де чоловік має більшу економічну владу й свободу в ухваленні рішень, ніж дружина» [2, с. 256].

Країна в стані війни в питаннях реалізації принципів гендерної рівності й рівноправності автоматично опиняється в складному становищі щодо цього питання. Адже проблеми емансипації жіноцтва автоматично відсуваються на задній план, актуалізуючи традиційний дискурс, де жінка – помічниця чоловіка-воїна. Проте це відбувається в основному в теоретичному плані й у масовій свідомості. Насправді ж у воєнні періоди значущість практичного внеску жіноцтва в життя соціуму значно зростає, бо саме жінки забезпечують його життєздатність у той час, коли чоловіки рятують спільноту від фізичного винищення. І все ж у масовій свідомості жінка залишається завжди другорядною персоною, попри те, що на її плечі по війні лягає найбільший тягар – відбудовування мирного буття.

Український соціум чимало аналітиків кваліфікують як компліментарний до жіноцтва, і все ж навіть під час Майдану, коли поряд з чоловічими парамілітарними об'єднаннями формувалися жіночі – 39 Жіноча сотня Самооборони; жіноча чота 16 сотні Самооборони Майдану й феміністська Жіноча сотня імені Ольги Кобилянської – роль жіноцтва розглядалась як другорядна, цілком повторюючи всі патріархатні дискурси. Специфікою ситуації в постколоніальній Україні є й той факт, що сьогодні «...не можна адекватно зрозуміти економічні й політичні трансформації в пострадянських суспільствах, не беручи

до уваги складні процеси переустрою гендерного порядку» [6, с. 10].

Таким чином, питання довкола гендеризації українського соціуму (зобов'язання щодо створення на теренах країни гендерно збалансованого соціуму Україна взяла на себе ще в далекому 1989 р., підписавши цілу низку відповідних міжнародних угод) не повинні весь час зводитися до суперечок щодо головного призначення жінки – дітонародження й материнства. Сьогодні проблема повинна і в Україні, і для широкого загалу існувати як питання про спільну відповідальність жінок і чоловіків за власну країну й механізми найбільш ефективного виконання завдань самореалізації особистості, незалежно від статі. А якщо так ставити питання «з гендером» (як полюбують писати деякі вітчизняні ЗМІ), то проблеми розширюються до питань чинних політичних режимів і владних практик певної держави. Тоді питання не зводиться до «загибелі» фемінізму, а будуть стимулом для пошуку шляхів подолання наявних розривів у засобах і умовах самореалізації жінок і чоловіків.

Отже, чи насправді фемінізм зазнав фіаско через те, що успішні жінки зрозуміли, що в житті потрібно пожертвувати сім'єю заради успішної кар'єри й «відступили»? Можливо, проблема в тому, що саме жінки-лідерки «пропускають» своїх дітей, зумовлюючи тим самим надалі цілу купу проблем, зокрема й у їхньому власному житті? А може, проблема лежить дещо в іншій площині? Можливо, вона саме й полягає в тому, що (наприклад, в українському варіанті) жінка-непрофесіоналка в суспільному житті залишається такою часто й у сімейному, зводячи все спілкування з близькими людьми, насамперед дітьми, лише до задоволення їхніх фізіологічних потреб. На жаль, таких досліджень немає в Україні.

Проблеми ж американської авторки зовсім іншого рівня. Вона намагається шукати причини й можливості виходу з конкретної ситуації, коли весь режим роботи високопосадовців допасований винятково до чоловіків як таких соціальних суб'єктів, для яких сім'я та діти завжди є цінностями другорядного плану. Адже такий розклад притаманний кожному класичному традиційному суспільству.

Вочевидь, проблема американської високопосадовиці не має нічого спільного з українським варіантом вічних суперечок між традиціоналістами й модерністами в гендерних питаннях. Ось як сама авторка зазначеної статті пише про те, чому постала персонально перед нею така серйозна проблема: «Пропрацювавши півтора року першою жінкою-директоркою з планування в Державному

департаменті США на посаді-мрії, я якось перебувала в Нью-Йорку на щорічних зборах міністрів закордонних справ і голів усіх держав ООН. Але водночас не могла не думати про мого 14-річного сина, який три тижні тому пішов у восьмий клас і взявся за старе – не виконував домашніх завдань, зривав уроки, завалював тести з математики та ігнорував дорослих» [7].

Жінку хвилює ситуація у власній родині й засмучує те, що вона не бачить шляхів поєднання власного кар'єрного зростання й подолання сімейних труднощів. «Настав час для жінок на керівних посадах ділового світу визнати, що хоча ми й досі відкриваємо нові горизонти й пробиваємо скляні стелі, багато хто з нас продовжує поширювати хибне уявлення про те, що можливість «мати все» залежить насамперед від нашої особистої цілеспрямованості» [7], – пише Е.-М. Слотер. Авторка доходить висновку, що причина криється в організації самої внутрішньої структури суспільства, орієнтованого на чоловічу частину й маскулізованого за своєю суттю. Зрештою, не так багато часу сплигло відтоді, коли весь світ навіть творчої західної жінки цілком залежав від чоловічого присуду чи підтримки. Ще в 60-х роках ХХ ст. Р. Барт писав: «Ви можете любити, працювати, писати, займатися бізнесом чи літературою, тільки не забувайте, що на світі є чоловік і що ви йому не рівня; ваш світ вільний лише настільки, наскільки залежить від його світу; ваша свобода – різновид розкоші, вона можлива тільки за тієї умови, що насамперед ви визнаєте обов'язки своєї природи. Пишіть книги, будь ласка, ми всі будемо вами пишатися, але не забувайте й народжувати дітей, бо така ваша доля. Іезуїтська мораль: можете відступити від моралі свого призначення, але в жодному разі не від догми, на якій вона тримається» [1, с. 120–121].

Енн-Марі Слотер роздумує над шляхами подолання проблеми й пропонує досить оригінальний спосіб її розв'язання: «Найкращий спосіб поліпшити життя жінок і подолати те, що Вульфферз і Стівенсон окреслили, як «новий гендерний розрив», який вимірюється благополуччям, а не зарплатою, – це закрити розрив лідерства: обрати жінку-президентку й 50 жінок-сенаторок, забезпечити рівне представництво жінок у корпоративному секторі та судовій системі. Тільки коли достатня кількість жінок здобуде владу, ми зможемо створити справедливе щодо жінок суспільство. Власне, таке суспільство буде справедливим для всіх» [7].

Чи це справді ефективний шлях розв'язання проблеми, чи лише феміністська утопія – важко

оцінити сьогодні, коли таких прикладів «матріархату» не знає жодна сучасна країна світу. При цьому авторка прекрасно знає реальне життя з його проблемами, розуміє, що її труднощі, як і її кар'єрні досягнення, – це виняток, а не правило, тому й розв'язання цих проблем може стосуватися лише обмеженого кола її колежанок, які досягли найвищого рівня в управлінських структурах США чи ЄС.

Аналізуючи свій життєвий досвід і його унікальність для жінок загалом, Енн-Марі Слотер пише, що дуже багато хто з так званих пересічних жінок «...працює на такій роботі, що хороший дитячий садок або недоступний, або надто дорогий, шкільні графіки не збігаються з робочими та й самі школи не можуть забезпечити дітям нормальну освіту. Більшість таких жінок переймається не тим, аби “мати все”, а радше тим, як “утримати хоча б те, що мають”» [7].

Роздумуючи над принципами, що діють у сучасному цивілізованому світі щодо персональної позиції його лідерів і їхнього ставлення до сім'ї та близьких (до речі, як жінок, які заради кар'єри відмовляються від родини, так і чоловіків, які відсувають сім'ю на другий план), Слотер висловлює цікаву думку. Вона пише: «Для мене ж цінність подібної етичної настанови для суспільства не є очевидною. Чому ми маємо заохочувати лідерів, які уникають особистої відповідальності? Може, лідери, які більше б часу інвестували в родину, краще розуміли б ціну власним політичним рішенням – чи то з питань війни, чи то соціального захисту – і їхній вплив на життя окремих індивідів» [6] <виділ. – І. Г.>. І далі: «У підсумку, саме суспільство повинно змінитися й почати поважати вибір тих, хто віддає

перевагу сім'ї так само, як і вибір тих, хто ставить на перше місце роботу. Якщо б ми насправді цінували ці вибори, то цінували б і людей, які їх роблять; якби ми цінували цих людей, то робили б усе можливе, аби найняти й утримати їх на роботі; якби ми робили все можливе, аби дати їм змогу поєднувати сім'ю та роботу, тоді ці вибори давалися б набагато легше» [7].

На жаль, більшість українських ЗМІ, що відреагувала на статтю Енн-Марі Слотер, прокоментувала персональну ситуацію цієї успішної жінки як поразку сучасних жінок-лідерок загалом. Переглядаючи деякі коментарі, складається враження, що цій високопосадовиці довелося залишити Білий дім і піти прямо в двірнички чи прибиральниці, бо потрібно ж було в сім'ю приносити хоч якусь копійчину й дітей доглядати! А між тим, вона залишилася «всього лише» доктором, викладачем, лектором у престижному виші. «Насправді я не полишила лави кар'єрних працівниць з повним робочим днем: я повноцінно викладаю, веду колонки про зовнішню політику в друкованих та електронних ЗМІ, щороку виголошую 40–50 промов, регулярно маю ефіри на телебаченні та радіо й наразі працюю над академічною книгою» [7], – повідомляє Енн-Марі Слотер.

Нашому, по-українськи дуже поміркованому фемінізмові, який радше є не фемінізмом, а здоровим глуздом жінок і чоловіків з певним рівнем культури, які замислюються над проблемами сучасного світу, варто було б уже відійти від дискусій про природжені жіночі ролі й обов'язки й почати серйозно думати, як формувати гендерно збалансоване суспільство, побудова якого, як відомо, є однією з умов входження України в спільноту країн Євросоюзу.

Список використаних джерел

1. Барт Р. Мифологии / Ролан Барт ; пер. с фр., вступ. ст и коммент. С. Зенкина. — [3-е изд.]. — М. : Академический проект, 2014. — 351 с.
2. Берн Ш. Гендерная психология / Шон Берн. — СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2001. — 320 с.
3. Грабовська І. Україна як метафізична реальність : монографія / І. Грабовська. — К. : Стилос, 2000. — 114 с. ; Грабовська І. Філософія українського буття : монографія (у співавторстві) / Грабовська І., Ємець Т., Мостяєв О. ; за заг. ред. В. І. Сергійчука. — К. : Українська Видавнича Спілка, 2006. — С. 239—295. ; Грабовська І. Національні міфи в контексті сучасних українських реалій (філософсько-світоглядний аналіз) : монографія / І. Грабовська. — Ніжин : Вид-во НДУ ім. М. Гоголя, ДС Міланік, 2007. — 141 с. ; Грабовська І. Ladies first : Феномен жіночого політичного лідерства в Україні : наук.-поп. видання / І. Грабовська, Л. Кобелянська ; за ред. І. Грабовської. — К. : К.І.С., 2007. — 144 с. ; Грабовська І. Репрезентація архетипів

References

1. Barthes, R. (2014). *Mythologies. Trans. from French, introduction and comments by S. Zenkin. 3rd ed.* Moscow : Akademicheskii proekt. [in Russian]
2. Burn, Sh. (2001). *The Gender Psychology.* SPb : Praim-YEVROZNAK. [in Russian]
3. Grabovs'ka, I. (2000). *Ukraine as a Metaphysical Reality : monograph.* Kyiv : Stilos. [in Ukrainian]; Grabovs'ka, I. (2006). *Philosophy of Ukrainian Life : monograph. Ed. by V. I. Serhiychuk.* Kyiv : Ukrain'ska Vydavnycha Spilka, 239—295. [in Ukrainian]; Grabovs'ka, I. (2007). *National Myths in Context of Today's Ukrainian Realities (philosophical and worldview analysis) : monograph.* Nizhyn : Publishing NSU named after M. Gogol, DS Milanik. [in Ukrainian]; Grabovs'ka, I. (2007). *Ladies first : The Phenomenon of women's Political Leadership in Ukraine : popular science edition.* Kyiv : K.I.S. [in Ukrainian]; Grabovs'ka, I. (2012). *Representation of Archetypes in Gender Stereotypes of Ukrainian Culture : monograph.* Kyiv : Publisher PP Lysenko M. M. [in Ukrainian]; Grabovs'ka, I. (2013).

- у гендерних стереотипах української культури : монографія / Грабовська І., Купцова Т., Талько Т.– К. : Видавець ПП Лисенко М. М., 2012. — 196 с. ; Грабовська І. Трансформації українського соціуму: монографія / Грабовська І., Ємець Т., Мостяєв О. — К. : Вид.-поліграф. центр «Київський університет», 2013. — 511 с.
4. Кара-Мурза С. Угрозы России. Точка невозврата / Сергей Кара-Мурза. — М. : Эксмо: Алгоритм, 2012. — 592 с.
 5. Батлер Дж. Психика власти: теории субъекции / Дж. Батлер. — Харьков : ХЦГИ; СПб. : Алетейя. — 2002. — 168 с. ; Липовецкий Ж. Третья женщина. Незыблемость и потрясение основ женственности / Ж. Липовецкий. — СПб. : Алетейя, 2003. — 512 с. ; Женщины, познание и реальность. Исследования по феминистской философии. — М. : РОССПЭН, 2005. — 440 с. ; Феминистская критика и ревизия истории политической философии. — М. : РОССПЭН, 2005. — 400 с. ; Хакамада И. Sex в большой политике / И. Хакамада. — М. : АНО «РИД «Новая газета», 2006. — 230 с. ; Юля / Ук лад. А. Кокотюха. — Харків : Фоліо, 2006. — 447 с. тощо.
 6. Журженко Т. Гендерные рынки Украины : политическая экономия национального строительства (Gendered Markets of Ukraine : political economy of nation building) / Т. Журженко. — Вильнюс : ЕГУ, 2008. — 256 с.
 7. Слотер Е-М. Чому жінки все ще не можуть робити кар'єру на рівні з чоловіками і бути щасливими в родинному житті? [Електронний ресурс] / Енн-Марі Слотер. — Режим доступу : http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/62554/Chomu_zhinky_vse_shhe_ne_mozhut_rob_uty (12.04.2016).
- Transformations of Ukrainian society : monograph. Kyiv : Vyd.-poligraph. tsentr "Kyiv University". [in Ukrainian]
4. Kara-Murza, S. (2012). *The Threats of Russia. The Point of No Return*. Moscow : Eksmo: Algoritm. [in Russian]
 5. Butler, J. (2002). *The psychic life of power: theories in subjection*. Kharkiv : KHTSGI; SPb : Aleteia. [in Russian]; Lipovetsky, G. (2003). *The Third Woman. Inviolability and Commotion of Femininity Basics*. SPb : Aleteia. [in Russian]; *Women, Cognition and Reality. The Research on Philosophy of Feminism* (2005). Moscow : ROSSPEN. [in Russian]; *Feminism Criticism and Revision of History of Political Philosophy*. (2005) Moscow : ROSSPEN. [in Russian]; Khakamada, I. (2006). *Sex in Big-League Politics*. Moscow : ANO "RID "Novaia Gazeta". [in Russian]; Kokotiukha, A. (2006). *Yulia*. Kharkiv : Folio. [in Ukrainian]
 6. Zhurzhenko, T. (2008). *Gender Markets in Ukraine : Political Economy of Nation Building*. Vilnius : EGU. [in Russian]
 7. Slaughter, A-M. *Why cannot women still make a career at the level with men and be happy in family life?* Retrieved from : http://texty.org.ua/pg/article/textynewseditor/read/62554/Chomu_zhinky_vse_shhe_ne_mozhut_rob_uty [in Ukrainian]

Відомості про автора:

Грабовська Ірина Миколаївна
grabovskai@ukr.net

Київський національний університет
імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 60, м. Київ,
Київська обл., 01033, Україна

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i7.1364>

Надійшла до редакції: 12.04.2016 р.

Прийнята до друку: 22.04.2016 р.

Information about the author:

Grabovs'ka Iryna Mykolaivna
grabovskai@ukr.net

Taras Shevchenko National University of Kyiv
60 Volodymyrs'ka St., Kyiv,
Kyiv region, 01033, Ukraine

doi: <http://dx.doi.org/10.7905/vers.v0i7.1364>

Received at the editorial office: 12.04.2016.

Accepted for publishing: 22.04.2016.